कर्मणा प्रोक्तः । आयामत्र्यंशसमः पादोच्छ्रायः सकुक्षिशिराः । यः सर्वः श्रीपर्ण्याः पर्यङ्को निर्मितः स धनदाता । असनकृतो रोगहरस्तिन्दुकसारेण वित्तकरः । यः केवलशिंशपया विनिर्मितो बहुविधं स वृद्धिकरः । चन्दनमयो रिपुघ्नो धर्मयशोदीर्घजीवितकृत् । यः पद्मकपर्यङ्कः स दीर्घमायुः श्रियं श्रुतं वित्तम् । कुरुते, शालेन कृतः कल्याणं शाकरचितश्च । केवलचन्दनरचितं काञ्चनगुप्तं विचित्ररत्नयुतम् । अध्यासनपर्यङ्कं विबुधैरपि पूज्यते नृपतिः ! अन्येन समायुक्ता न तिन्दुकी शिंशपा च शुभफलदा । न श्रीपर्णी न च देवदारुवृक्षो न चाप्यसनः । शुभदौ तु शाकशालौ परस्परं संयुतौ पृथक् चैव । तद्वत् पृथक् प्रशस्तौ सहितौ च हरिद्रककदम्बौ । सर्वः स्यन्दनरचितो न शुभः प्राणान् हिनस्ति चाम्रकृतः । असनोऽन्यदारुसहितः क्षिप्रं दोषान् करोति बहून् । आम्रस्यन्दनचन्दनवृक्षाणां स्यन्दनाच्छुभाः पादाः । फलतरुणा शयनासनमिष्टफलं भवति सर्वेण । गजदन्तः सर्वेषां प्रोक्ततरूणां प्रशस्यते योगे । कार्य्योऽलङ्कारविधिर्गजदन्तेन प्रशस्तेन । दन्तस्य मूलपरिधिं द्विरायतं प्रोज्झ्य कल्पयेच्छेषम् । अधिकमनूपचराणां न्यूनं गिरिचारिणां किञ्चित् । श्रीवत्सवर्द्धमानच्छत्रध्वजचामरानुरूपेषु । छेदे दृष्टेष्वरोगविजयधनवृद्धिसौख्यानि ॥ प्रहरणसदृशेषु जयो नन्द्यावर्त्ते प्रनष्टदेशाप्तिः । लोष्टे त्वलब्धपूर्वस्य भवति देशस्य सम्प्राप्तिः । स्त्रीरूपे स्वविनाशो भृङ्गारेऽभ्युत्थिते सुतोत्पत्तिः । कुम्भेन निधिप्राप्तिर्यात्राविघ्नं च दण्डेन । कृकलासकपिभुजङ्गेष्वसुभिक्षव्याधयो रिपुवशत्वम् । गृध्रोलूकध्वाङ्क्षश्येनाकारेषु जनमरकः । पाशेऽथ वा कबन्धे नृपमृत्युर्जनविपत् स्रुते रक्ते । कृष्णे श्यावे रूक्षे दुर्गन्धे चाशुभं भवति । शुक्लः समः सुगन्धिः स्निग्धश्च शुभावहो भवेच्छेदः । अशुभशुभच्छेदा ये शयनेष्वपि ते तथा फलदाः । ईषायोगे दारु प्रदक्षिणाग्रं प्रशस्तमाचार्यैः । अपसव्यैकदिगग्रे भवति भयं भूतसंजनितम् । एकेनावाक्छिरसा भवति हि पादेन पादवैकल्यम् । द्वाभ्यां न जीर्यतेऽन्नं त्रिचतुर्भिः क्लेशबधबन्धाः । सुषिरेऽथ वा विवर्णे ग्रन्थौ पादस्य शीर्षगे व्याधिः । पादे कुम्भो यश्च ग्रन्थौ तस्मिन्नुदररोगः । कुम्भाधस्ताज्जङ्घा तत्र कृतो जङ्घयोः करोति भयम् । तस्याश्चाधारोऽधः क्षयकृद्द्रव्यस्य तत्र कृतः । खुरदेशे यो ग्रन्थिः खुरिणां पीडाकरः स निर्दिष्टः । ईषाशीर्षगयश्च त्रिभागसंस्थो भवेन्न शुभः । निष्कुटमथ कोलाक्षं शूकरनयनं च वत्सनाभं च । कालकमन्यद्धुन्धुकमिति कथितश्छिद्रसङ्क्षेपः । घटवत् सुषिरं मध्ये सङ्कटमास्ये च निष्कुटं छिद्रम् । निष्पावमाषमात्रं नीलं छिद्रं च कोलाक्षम् । शूकरनयनं विषमं विवर्णमध्यर्धपर्वदीर्घं च । वामावर्त्तं भिन्नं पर्वमितं वत्सनाभाख्यम् । कालकसञ्ज्ञं कृष्णं धुन्धुकमिति यद्भवेद्विनिर्भिन्नम् । दारुसवर्णं छिद्रं न तथा पापं समुद्दिष्टम् । निष्कुटसञ्ज्ञे द्रव्यक्षयस्तु कोलेक्षणे कुलध्वंसः । शस्त्रभयं शूकरके रोगभयं वत्सनाभाख्ये । कालकधुन्धुकसञ्ज्ञं कीटैर्विद्धं च न शुभदं छिद्रम् । सर्वं ग्रन्थिप्रचुरं सर्वत्र न शोभनं दारु । एकद्रुमेण धन्यं वृक्षद्वयनिर्मितं च धन्यतरम् । त्रिभिरात्मजवृद्धिकरं चतुर्भिरर्थो यशश्चाग्र्यम् । पञ्चवनस्पतिरचिते पञ्चत्वं याति तत्र यः शेते । षट्सप्ताष्टतरूणां काष्ठैर्घटिते कुलविनाशः" वृ०सं० ।

सुश्रुतोक्तेषु चतुर्दशसु व्रणबन्धविशेषेषु खट्वाकारे २बन्धभेदे "तत्र कोशदामस्वस्तिकानुवेल्लितप्रतोलीमण्डलस्थगिकायमकखट्वाचीनविबन्धवितानगोफणाः पञ्चाङ्गी चेति चतुर्दशबन्धविशेषाः । तेषां नामभिरेवाकृतयः प्रायेण व्याख्यातः" तस्य बन्धस्योपयोगस्तत्रैवोक्तो यथा "हनुशङ्खगण्डेषु खट्वाम्"

खट्वाका खट्वा—स्वार्थे क "आदाचार्य्याणाम्" पा० वा आत् । खट्वायाम् । अल्पार्थे कन् । २स्वल्पखट्वायाम् । इत्त्वाभावे वा ह्रस्वः पक्षेऽतइत्त्वम् । खट्वका खट्विकाप्यत्र ।

खट्वाङ्ग न० ६त० । (खाटेरखुर) १खट्वाशभेदे तदाकारे २शिवस्यास्त्रभेदे । "खट्वाङ्गवरधारकः" शिवस्तवः । "खट्वाङ्गैः पट्टिशैः शूलैर्लाङ्गलैर्मुषलैरलम्" काशीख० ३सूर्य्यवंश्ये नृपभेदे पु० । "सुतः पञ्चजनादानीदंशुमानिति विश्रुतः । दिलीपस्तनयस्तस्य खट्वाङ्ग इति विश्रुतः" हरिव० १५अ० । भागवते तु ९।९।३२ श्लो० "ततो दशरथस्तस्मात् पुत्र ऐडविलिस्ततः । राजा विश्वसहो यस्य खट्वाङ्गश्चक्रवर्त्त्यभूतम्" इत्यनेन अन्यपुत्रता तस्याभिहिता कल्पभेदादविरोधः । प्रायश्चित्तीयधार्य्ये खट्वाङ्गाकृतौ ४पात्रभेदे न० 'एककालं तु भुञ्जीत चरन् भैक्ष्यं स्वकर्मकृत् । कपालपाणिः खट्वाङ्गी ब्रह्मचारी सदोद्यतः" भा० शा० ३५ अ० । "खट्वाङ्गी चीरवासाश्च" मनुः ।

खट्वाङ्गधर पु० खट्वाङ्गं धरति धृ—अच् । शिवे । भृ—क्विप् । खट्वाङ्गभृदपि तत्रार्थे । २खट्वाङ्गधारिणि त्रि० ।